

До третьої групи помилок відносяться заміни, додавання та пропуски букв, обумовлені позицією звуків у слові та впливом звуків один на одного. Обумовлені такі помилки астенічністю дитини, що, у свою чергу призводить до послаблення ланок процесу письма (зорового та руکورухового контролю). Як наслідок - відволікання уваги на більш виразний за акустико-артикуляційною ознакою звук, ніж звук – заміник (дятел - дядел).

У дітей із ФФНМ наявні всі типи фонемографічних помилок. Їх основні причини полягають у порушенні звуковимови, що призводить до спотворення фонематичних уявлень і на письмі відображається у вигляді заміні однієї букви іншою. Разом із цим слід відзначити, що серед дітей-дисграфіків, які відвідують логопедичний пункт, є діти із фонетично чистим мовленням. Помилки у їхніх письмових роботах батьки і вчителі часто пов'язують із неуважністю і відволіканням на уроці, з поганою поведінкою і недбалим ставленням до навчання. Проте, дані помилки, перш за все, пов'язані з недосконалістю слухових функцій та операцій, що забезпечують формування чітких фонематичних уявлень про звуковий склад слова, а саме з недосконалістю слухової диференціації фонем, низьким рівнем розвитку слухової уваги, слухового контролю та мовно-слухової пам'яті.

Саме тому корекційна робота з подолання дисграфій у молодших школярів із ФФНМ повинна передбачати розвиток та вдосконалення розумових операцій і фонематичних процесів. Особливу увагу слід приділити поступовому формуванню розумових операцій, які забезпечують процес фонемного розпізнавання (аналіз, синтез, порівняння, розрізнення) з метою усунення фонемографічних помилок на письмі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Собо́тович Е.Ф., Гопиченко Е.М. Фонетические ошибки в письме умственно отсталых учащихся младших классов // Хрестоматия по логопедии. В 2-х томах. Т.2. - М., 1997. - С.469-481.
2. Логопедія. Підручник. За ред. М.К.Шеремет. – К.: Слово, 2010.- 499-524с.
3. Лурия А.Р. Письмо и чтение: Нейролингвистическое исследование: Учеб. Пособие. для студ. психологов. – М.: Академия, 2002. – 352с.
4. Корнев А.Н. Нарушения чтения и письма у детей: Учебно – методическое пособие. – СПб.: «Мим», 1997.- 226с.
5. Методика викладання української мови: // С.І.Дорошенко, М.С.Вашуленко, О.І.Мельничайко та ін.; за ред. С.І.Дорошенка. – К.: Вища школа, 1989. – 423 с.
6. Чередніченко Н.В. Психолінгвістичні та психологічні передумови формування навички письма // Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип. 16. – К.: Актуальна освіта, 2007. – 323 с.

УДК: 159.9-376.3

СПОСОБИ ДІАГНОСТИВАННЯ СЛУХОВОГО ВОСПРІЯТТЯ ГЛУХИХ ДІТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Чернова О. Р.

Новосибирский государственный педагогический университет

У даній статті представлені матеріали для діагностування слухового сприйняття дітей дошкільного віку з тяжкими порушеннями слуху. Описана розроблена на базі дитячого садка методика діагностування слухового сприйняття і представлений фрагмент діагностики слухового сприйняття дітей третього року навчання.

В данной статье представлены материалы для диагностирования слухового восприятия детей дошкольного возраста с тяжелыми нарушениями слуха. Описана разработанная на базе детского сада методика диагностирования слухового восприятия и представлен фрагмент диагностики слухового восприятия детей третьего года обучения.

In given article materials for diagnosing of acoustical perception of children of preschool age with a heavy hearing disorder are presented. The technique of diagnosing of acoustical perception developed on the basis of a kindergarten is described and the fragment of diagnostics of acoustical perception of children of the third year of training is presented.

Ключові слова: слухове сприйняття, глухі діти, дошкільнята, діагностика;

Ключевые слова: слуховое восприятие, глухие дети, дошкольники, диагностика;

Keywords: The acoustical perception, deaf children, preschool children, diagnostics.

Трудно переоценить роль, которую играет в нашей жизни слух. Процесс всестороннего развития ребенка тесно связан с восприятием звуков окружающего мира. В развитии ребёнка, овладение предметными действиями и познание предметов оказываются тесно связаны с восприятием звука, как одного из свойств предметов. В процессе сенсорного развития ребёнка происходит формирование звуковых дифференцировок: вначале по принципу «звучит – не звучит», далее – с учётом различных характеристик звука: его громкости, высоты, тембра. Овладение этими характеристиками способствует более полной предметности восприятия и его целостности. Нарушение слухового анализатора негативно отражается на психическом развитии ребенка, ограничивает возможности познания окружающего мира, затормаживает процесс овладения знаниями, умениями и навыками, приводит к отклонениям в развитии речи, формировании устной речи, в общем развитии ребёнка.

В многогранном воспитательном процессе, осуществляемом в специальных дошкольных учреждениях для глухих детей особое внимание, помимо общего развития ребенка, коррекции недостатков, вызванных дефектом слуха, подготовки детей к школе, уделяется развитию у дошкольников остаточного слуха на специальных занятиях. Проблеме развития слухового восприятия глухих дошкольников посвящены многие работы сурдопедагогов: Л. В. Неймана, Е. И. Андреевой, Н. И. Беловой, Э. И. Леонгард, Е. Ф. Рау, Ф. Ф. Рау, Н. Д. Шматко и др. Для всех исследований данных авторов характерны поиски оптимальных условий обучения глухих детей и стремлении повысить эффективность педагогического процесса по развитию слухового восприятия.

На протяжении 2011-2012 года в Новосибирском Специальном (коррекционном) муниципальном бюджетном дошкольном образовательном учреждении ЦРР д/сад № 311 I вида нами был разработан и апробирован комплекс диагностических заданий направленных на обследование слухового восприятия глухих детей дошкольного возраста.

Для выявления уровня развития слухового восприятия у детей с тяжёлыми нарушениями слуха мы изучили и проанализировали три методики. Первая Шматко Н.Д.[3], она нацелена на выявление условно-двигательной реакции на неречевые стимулы, задачи обследования направлены на:

- выявление у ребенка наличия условной двигательной реакции при восприятии на слух неречевых стимулов: барабан, бубен, дудка, свисток, металлофон, пианино;
- определение оптимального расстояния, на котором ребенок уверенно реагирует на предъявленные стимулы.

Вторая методика обследования, направлена на выявление условной двигательной реакции при слуховом восприятии речевых стимулов. Автор методики Н.Д. Шматко [3]. Задачи обследования направлены на:

- выявление у ребенка условной двигательной реакции при восприятии на слух (без аппаратуры) речевых стимулов;
- определение оптимального расстояния, на котором ребенок уверенно реагирует на голос разговорной громкости.

Следующая методика, направлена на восприятие на слух различных по фонетическому составу групп слов. Автор методики Е.П. Кузьмичёва [1].

В процессе обследования используют специально разработанный тестовый материал. Содержание и методика обследования зависят от уровня речевого развития ребёнка, его опыта слухового восприятия речи, а также от возраста.

Кузьмичева Е.П. разработала тестовый материал и распределила его по трём группам:

Первая группа слов: мяч, рыба, корзина.

Вторая группа слов: папа, рыба, бумага.

Третья группа слов: самолет, собака, бабушка.

Изучив методики представленные выше мы решили разработать, систему заданий направленных на обследование слухового восприятия глухого дошкольника.

Содержание заданий тесно связано с содержанием программы оценки динамики достижений дошкольников с нарушением слуха в условиях специальных детских садах, яслях-садах, детских домах, группах дошкольных учреждений общего типа.

Сборник заданий рассчитан на 5 лет обучения и содержит описание объекта, форм, периодичности и содержания диагностики динамики развития дошкольников, а также мониторинга результатов освоения «Программы для специальных дошкольных учреждений. Воспитание и обучение глухих детей дошкольного возраста» детьми возрастной группы (1,5-3, 3-4, 4-5, 5-6 и 6-7 лет) по разным направлениям педагогической работы, обеспечивающей разностороннее развитие глухого ребенка-дошкольника [2].

Комплекс діагностических заходів, складається як з низько формалізованих методів (наблюдіння, бесіда, експертна оцінка), так і високо формалізованих методів (тестів, проб), забезпечуючих об'єктивність і точність отримуваних даних.

Діагностика проводиться на спеціально організованих заходах сурдопедагогом або вихователем, в присутстві спостерігачів: завідувачка, старший вихователь або педагог-психолог ДДУ, а також педагоги з інших груп. Ми будемо розглядати діагностическі завдання на прикладі групи 3-го року навчання. Представимо рівні засвоєння програмних навичок по РСВ і ОП для дітей, які мають порушення слуху, середня група (3-й рік навчання) представлена нижче.

1. Високий рівень.

- Розрізнення неречевих звуків - розрізняє на слух неречеві звучання при виборі з 4 одиниць (барабан, бубен, гармошка, дудка, металлофон, свисток, колокольчик);
- Розрізнення характеру, кількості, тембра і т.д. звучань - визначає на слух кількість звучань в межах 4; ступінь гучності звуку і тривалості звучання (гучно-тихо, довго-коротко);
- Розрізнення речевих звуків - розрізняє на слух фрази (Дай дім, Убери дім; Дай м'яч, Убери м'яч);
- Фразова мова - точно відтворює слова з збереженням їх звуків - складового складу; приблизно відтворює фрази на одному видиху складаючі з 4 слів;
- Самостійне використання в мові поставлених звуків - використовує в мові не менше 17 звуків: А, О, У, Э, І, П, Б, Т, Д, Ф, В, М, Н, С, Л, К, Р.

2. Середній рівень:

- Розрізнення неречевих звуків - розрізняє на слух неречеві звучання при виборі з 3 одиниць;
- Розрізнення характеру, кількості, тембра і т.д. звучань - визначає с/з кількість звучань в межах 4; ступінь гучності звуку і тривалості звучання (гучно-тихо, довго-коротко);
- Розрізнення речевих звуків - розрізняє с/з фрази;
- Фразова мова - приблизно відтворює слова з використанням звукових заміни (машина-масина; можна-мошно); приблизно відтворює фрази на одному видиху складаючі з 2-3 слів;
- Самостійне використання в мові поставлених звуків - під контролем використовує в мові поставлені звуки.

3. Низький рівень.

- Розрізнення неречевих звуків - розрізняє с/з різко протилежно звучачі музикальні інструменти (барабан-дудка);
- Розрізнення характеру, кількості, тембра і т.д. звучань - визначає с/з кількість звучань в межах 2-3 одиниць;
- Розрізнення речевих звуків - розрізняє с/з слова з 3 одиниць;
- Фразова мова - під контролем використовує в мові поставлені звуки;
- Самостійне використання в мові поставлених звуків - під контролем використовує в мові поставлені звуки.

Оцінка:

3 бала - володіє, виконує в повному об'ємі.

2 бала - володіє, виконує частково, не в повному об'ємі.

1 бал - 0 балів - не виконує, не володіє (або в дуже малому об'ємі).

Рівні:

11-15 балів - високий рівень;

7-10 балів - середній рівень;

3-6 балів - низький рівень;

0-2 балів - критический рівень.

Далі представлена серія завдань для виявлення рівня розвитку слухового сприйняття глухих дітей третього року навчання.

Обстеження проводиться індивідуально з кожним дитиною. Дітям пропонують всі необхідні матеріали для виконання завдань: музикальні інструменти, картинки, таблички, іграшки. Перед кожним завданням дітям необхідно давати інструкцію по його виконанню. Інструкція пропонувалась в усній формі, при допомозі жестової мови і при використанні табличок. По ходу виконання завдань заповнюють карти спостережень. Де фіксується Ф.І. (дитина); критерії в склад яких входять:

- розрізнення на слух неречевих звуків на матеріалі музикальних інструментів;
- розрізнення на слух слитних і переривистих звучань на матеріалі музикальних інструментів;

- различение на слух трёхсложных ритмов на материале музыкальных инструментах;
- различение на слух речевых звуков на материале звукоподражаний;
- различение на слух слитных и прерывистых звучаний на материале слогов;
- различение на слух фраз связанных с организацией деятельности;

а так же отмечается сумма баллов и уровень.

Для каждого задания разработаны критерии оценки по 3-х бальной шкале и определены уровни усвоения программных требований. Баллы фиксируются в специально разработанных индивидуальных картах описанных выше.

Представляем серию заданий для выявления уровня развития слухового восприятия глухих детей 4-5 лет.

Задание 1. Различение на слух неречевых звуков на материале музыкальных инструментов.

Ребенку предлагается на слух поочередно звучание нескольких инструментов на слух (барабан, бубен, свисток, дудка, гармошка). Ребёнок должен определить источник звука и показать соответствующую картинку и табличку.

Задание 2. Различение на слух слитных и прерывистых звучаний на материале музыкальных инструментов.

Ребёнку предлагается для восприятия на слух поочередно слитное и прерывистое звучание. Источник звука – барабан. Повторить четыре раза в разной последовательности. Ребёнок должен определить: как звучало? и воспроизвести звучание игрой на барабанае.

Задание 3. Различение на слух трёхсложных ритмов на материале музыкальных инструментов.

Ребёнку предлагается для восприятия на слух три трёхсложных ритма (с усилением на первый слог, с усилением на второй слог и с усилением на третий слог) Источник звука – барабан. Ребёнок должен определить: как звучало и воспроизвести звучание игрой на барабанае.

Задание 4. Различение на слух речевых звуков на материале звукоподражаний.

Ребенку предлагается для восприятия на слух звукоподражания типа: в____, ав – ав – ав, пи – пи – пи. Перед ребёнком ставят три игрушки и произносят звукоподражания. Ребёнок должен определить звукоподражание и показать соответствующую игрушку.

Задание 5. Различение на слух слитных и прерывистых звучаний на материале слогов типа па – па – па, папапа.

Ребёнку предлагается для восприятия на слух поочередно слитное и прерывистое звучание типа па – па – па, папапа. Повторить четыре раза в разной последовательности. Ребёнок должен определить: как звучало? и воспроизвести звучание голосом.

Задание 6. Различение на слух фраз связанных с организацией деятельности.

Ребёнку предлагается для восприятия на слух фразы: дай мяч, убери мяч, возьми барабан, возьми карандаш, нарисуй дом, привет, пока, названия чисел от 1 до 5. Ребёнок должен различить и опознать на слух фразы и совершить действие.

Критерии оценок:

1-0 баллов ребёнок не выполняет задание, не владеет знанием, умением, навыком (или владеет, но в очень малом объеме);

2 балла – ребёнок владеет, выполняет частично, не в полном объеме;

3 балла – владеет, выполняет в полном объеме.

После подсчёта баллов полученные результаты распределялись на уровни:

16-18 баллов – высокий уровень;

10-15 баллов – средний уровень;

4-9 баллов – низкий уровень;

0-3 баллов – критический уровень.

Максимальное количество баллов, которое может набрать ребенок при выполнении заданий, направленных на исследование уровня развития слухового восприятия равняется 18 баллам. После выполнения всех заданий определяется средний балл каждого ребенка. Правильное использование диагностики позволит выявить уровень развития слухового восприятия, по результатам которого возможно наиболее точно и полно разработать индивидуальный план коррекции для каждого ребенка.

Таким образом, мы предложили рассмотреть фрагмент программы обследования слухового восприятия у детей с тяжелыми нарушениями слуха. Сам фрагмент диагностического исследования может применяться, как самостоятельно для обследования слухового восприятия детей 3-го года обучения, так и может служить примером для создания последующих диагностик слухового восприятия детей 1, 2, 4, 5, года обучения.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Кузьмичева Е. П., Слезина Н. Ф. Содержание и организация работы по развитию слухового восприятию и формированию произношению в школе глухих. – М., Просвещение, 1970.
2. Левин А. Л. Развитие остаточной слуховой функции при помощи слуховой реабилитации. – Л., 1980.
3. Пельмская Т. В., Шматко Н. Д. Формирование устной речи дошкольников с нарушенным слухом: Пособие для учителя-дефектолога. – М., Академия, 2003.

УДК: 616.89

ДО ПИТАННЯ ПРО НЕЙРОАРХІТЕКТУРУ, НЕЙРОФІЗІОЛОГІЮ ТА ПАТОФІЗІОЛОГІЮ ЕМОЦІЙ

Чорненко В.Д.

кандидат медичних наук, доцент
Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М. П. Драгоманова

У статті розглянуто нейроархітектуру, нейрофізіологію та патофізіологію емоцій. Представлено компоненти нейроструктури, фізіологічні та патофізіологічні процеси в них у зв'язку з виникненням емоцій.

В статье рассмотрены нейроархитектура, нейрофизиология и патофизиология эмоций. Представлены компоненты нейроструктуры, физиологические и патофизиологические процессы в них в связи с возникновением эмоций.

In the article outlines neuroarchitecture, neurophysiology and patophysiology of emotions. The publication provides us the components of neurostructures, physiological and patophysiological processes in it's with the relation of origin of emotions.

Ключові слова: нейроархітектура, нейрофізіологія, патофізіологія, рівні організації нейроструктури, емоції.

Ключевые слова: нейроархитектура, нейрофизиология, патофизиология, уровни организации нейроструктуры, эмоции.

Key words: neuroarchitecture, neurophysiology, patophysiology, levels of organization

Відомості про анатомічний субстрат емоцій отримані за допомогою експериментів із руйнацією та стимуляцією різних відділів головного мозку, клінічних спостережень людей, що отримали травми головного мозку, нейрохірургічних операцій, при певних видах патології головного мозку. Також використовувалися результати новітніх методів досліджень здорових та хворих із різними проявами емоцій для інформації про структури головного мозку, що належать до нейроанатомії емоцій. Серед них: методики нейровізуалізації, комп'ютерна томографія та ін. В деяких країнах проводилась електрична стимуляція певних частин головного мозку пацієнтів-в'язнів, а також вивчення впливу деяких фармакологічних препаратів, що змінюють функції центральної нервової системи на різних рівнях її композиції [Adams D.B.]. Розуміння мозкових механізмів, що визначають основу поведінки людини є занадто складним та недостатньо з'ясованим питанням для сучасних дослідників. Нейрофізіологічною основою емоцій є, за сучасними даними тонкі нейрохімічні механізми, що відбуваються в певних структурах головного мозку, де ініціюються емоції. Нейроархітектурним ансамблем емоцій слугують: лімбічна система, ретикулярна формація, лобна та скронева кора. Структурно-функціональні складові лімбічної системи – це поясна кора, гіпокамп, перетинка, гіпоталамус, мигдалик та деякі утвори середнього мозку.

Поясна звивина кори оточує гіпокамп та інші лімбічні компоненти, виконуючи роль координатора їх роботи, за Дж. Пейпцем слугує субстратом свідомих емоційних переживань і має спеціальні входи для емоційних сигналів; має двосторонні зв'язки з підкірковими структурами (перетинкою, верхніми горбками чотирьохгорб'я, та ін.) та з лобною, скроневою та тім'яною областями кори. Руйнація поясної звивини підвищує функції статевих залоз, порушує рефлекси, що пов'язані із збереженням та вихованням нащадків.

Гіпокамп має відношення до інформаційних структур, бере участь у процесах пам'яті попереднього досвіду, реагує на сигнали маловірогідних подій, оцінює конкуренцію мотивів. Мотиваційне збудження гіпокампа здійснює гіпоталамус. Аналіз участі гіпокампа у формуванні негативних та позитивних емоцій (Л.А. Преображенська) дозволяє зробити висновок, що даний компонент лімбічної системи здатний оцінювати новизну стимулів. Руйнація його не змінює емоційну поведінку. Хоча порушення діяльності гіпокампа можливо впливає на емоційний стан і поведінку аутичних дітей (Анохін П.К., Ісаєва Д.М. та ін.).